

9.Касторнов Н.П. Механизм налогообложения в системе государственного регулирования АПК. / Н.П. Касторнов // Экономика сельскохозяйств. и перераб. предприятий. - 2007. - №3. – С. 46-48.

10. Хуажева, А.Ш. Управление и регулирование развития АПК. / А.Ш. Хуажева // Аграрная наука. -2004. - №7. С.17-18.

© Катан Л.І., Добровольська О.В., 2018

5.2. Концептуальні засади фінансування сільського господарства України

Особливості розвитку фінансових відносин у межах економіки країни, зокрема в аграрній галузі, мають велике значення для розуміння сутності поняття «фінансове забезпечення», розкриття економічного змісту, закладеного в цю категорію.

Аналіз поглядів різних науковців, формулювань, наведених у нормативно-правових актах України, економічних словниках, вказує на існування широкого спектра визначень, які розкривають сутність категорії «фінансове забезпечення». Погляди й міркування економістів щодо сутності та змісту цієї категорії трансформувалися і розвивалися, але питання і досі залишаються не вирішеними остаточно. Сутність забезпечення полягає у створенні на підприємствах фондів грошових коштів в оптимальному розмірі. Всі виробничі витрати мають покриватися власними доходами. Тимчасова додаткова потреба в коштах забезпечується за рахунок кредиту або інших позичкових джерел. При цьому оптимізація джерел грошових коштів - одне з головних завдань управління фінансами підприємств, оскільки у разі надлишку коштів знижується ефективність їх використання, а в разі нестачі виникають фінансові труднощі, які можуть призвести до серйозних наслідків.

М. С. Майзус вважає, що фінансова діяльність підприємства безпосередньо спрямована на його фінансове забезпечення і створення фінансових ресурсів для виробничого і соціального розвитку, забезпечення збільшення прибутку за рахунок підвищення продуктивності праці, зниження собівартості, підвищення якості продукції, поліпшення використання виробничих фондів [10].

М. Л. Лишанський підкреслює, що без стабільного й ефективного фінансового забезпечення аграрних формувань

неможливо досягти високих результатів, проведення інтеграційних процесів у галузі. Крім того, автор зазначає, що механізм фінансового забезпечення не є раз і назавжди застиглим явищем, він має постійно вдосконалюватися [9].

Відомий західний економіст Шарль Бланкарт робить висновок, що суб'єкти фінансових відносин приймають рішення і діють, орієнтуючись передусім на максимізацію власної вигоди. У цьому випадку йдеться про те, що репрезентативний дорослий індивід завжди орієнтований на максимізацію власної вигоди [5].

Деякі економісти безпосередньо пов'язують фінансове забезпечення та його ефективність з такою категорією, як «сільська фінансова система». Автори відносять до групи потенційних кредиторів не лише комерційні банки, але і кредитні спілки, кооперативні банки, кредиторів, які позичають свої приватні кошти, ломбарди, що також можуть надавати фінансові послуги малим і середнім підприємствам та домогосподарствам у сільській місцевості. До цієї системи належать і компанії з постачання матеріально-технічних ресурсів та переробні підприємства. Всі ці інституції існують у багатьох країнах та надають послуги, які задовольняють різні вимоги клієнтів.

Цікавим є розуміння фінансового забезпечення економістом О. С. Філімоненком. Він вважає, що фінансове забезпечення підприємства - це його здатність своєчасно погашати свої боргові зобов'язання перед суб'єктами фінансово-кредитних відносин [13].

Деякі з економістів розглядають категорію «фінансове забезпечення» в ширшому значенні, вважаючи, що фінансове забезпечення може здійснюватися у трьох формах: бюджетне фінансування, кредитування та самофінансування. Бюджетне фінансування здійснюється на безповоротній основі за рахунок бюджетів, що формуються в процесі розподілу частини національного доходу.

Кредитування базується на мобілізації та перерозподілі тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку. Позики, на відміну від бюджетного фінансування, надаються згідно з принципами кредитування: забезпеченості, цільового характеру, строковості, повернення та платності.

Самофінансування ґрунтується на використанні власних ресурсів для забезпечення економічного й соціального розвитку. У разі нестачі власних ресурсів підприємства й організації повинні або скоротити деякі витрати, або залучити позики.

Різні форми фінансового забезпечення можуть використовуватись на практиці одночасно. Розвиток системи фінансового забезпечення відбувається не шляхом витіснення однією формою іншої, а шляхом встановлення оптимального для певного етапу розвитку суспільства співвідношення між ними. Визначення таких пропорцій є одним із завдань фінансової політики держави.

Водночас деякі економісти безпосередньо пов'язують фінансове забезпечення із системою економічних відносин. Вони вважають, що фінансово-кредитний механізм має забезпечувати грошовими ресурсами безперервний процес розширеного сільськогосподарського виробництва, одночасно впливаючи на поліпшення результатів господарської діяльності. Фінанси, за допомогою розподільчих відносин та обміну, впливають на стадію виробництва і споживання, на зміцнення комерційного розрахунку.

Фінансова стійкість підприємства відображає збалансованість грошових і товарних податків, доходів і витрат, засобів та джерел їх формування, оптимальні пропорції власного та залученого капіталу. Фінансова стабільність є досягненням різних рівнів фінансової стійкості. Фінансова стабільність характеризується поступальним економічним зростанням і забезпеченням розвитку підприємств за рахунок власних джерел фінансування.

За останні роки фінансова наука зазнала докорінних змін. Для людей практичного бізнесу знання фінансів стало тепер необхідністю. Фінансові ринки підштовхнули розвиток різноманітних інвестиційних прийомів і методів мобілізації капіталу. Капітали, якими користується фірма, надходять як від внутрішніх, так і зовнішніх джерел. Походження фондів із внутрішніх джерел можна знайти в балансах та звітах про прибутки і збитки, де повідомляється про фонди, сформовані за рахунок нерозподілених прибутків та амортизації. Фонди із внутрішніх джерел зменшують потребу в зовнішньому фінансуванні. Оскільки вони є альтернативним джерелом фінансування, їх треба вважати такими, що мають оптимально можливу вартість капіталу, без них фірмі довелося б випускати нові акції та облігації, а це означало сплату дивідендів. У фінансах це звичайна практика, коли внутрішні джерела фондів відносять до вартості капіталу, тобто фірма ніби взяла у борг або випустила нові акції. Варто звернути увагу на те, що кожне

джерело передбачає різну вартість капіталу і відіграє важливу роль у визначенні загальної вартості капіталу фірми.

На концептуальному рівні мають бути змінені підходи до забезпечення фінансовими ресурсами галузі сільського господарства. Із створенням сприятливих умов для сільськогосподарських товаровиробників щодо формування власних фінансових ресурсів, мають бути розроблені заходи щодо удосконалення механізмів залучення додаткових коштів та їх концентрації на фінансування пріоритетних напрямів.

Конкурентоспроможність продукції передбачає її екологічну чистоту. Тому необхідно законодавчо унормувати ведення органічного сільського господарства, створення національної системи сертифікації органічного виробництва та органічної продукції. Велику частку продукції виробляють в особистих селянських господарствах, тому на даному етапі підтримка повинна бути спрямована також на організацію об'єднання розрізнених селянських господарств, стимулювання створення партнерських об'єднань власників земельних часток, стимулювання великотоварного виробництва сільськогосподарської продукції.

Отже, тільки на основі здійснення системи державних заходів підтримки може бути забезпечена належна ефективність сільськогосподарського виробництва. Основним інструментом розв'язання проблем галузевого рівня має стати бюджетне фінансування державних програм, розроблених на основі програмно-цільового методу. Доцільність запровадження цільової програми повинна бути науково обґрунтована, чітко визначено результати від її виконання, окреслено коло виконавців, визначено обсяги й терміни фінансування, запроваджена відповідальна звітність і публічне оприлюднення результатів виконання програми. Для ефективнішого використання коштів по цільових програмах підтримку слід надавати комплексно. Це передбачає бюджетне фінансування в рамках кількох взаємозумовлених програм одночасно, відсутність фінансування або недофінансування однієї з програм може призвести до розриву технічного ланцюга і спричинити невиконання всієї програми [6].

Останніми роками набув популярності новий інструмент залучення ресурсів - вексельне фінансування. Такий спосіб фінансових відносин є зручним для всіх учасників ринку: аграріїв-виробників сільськогосподарської продукції; банківських

установ, що забезпечують своєчасність проведення розрахунків; виробників ресурсів, тобто техніки, насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо; та постачальників ресурсів - комерційних структур, що забезпечують надходження ресурсів від їх виробника до споживача. Вексель дає можливість аграріям при закупівлі ресурсів відстрочити термін оплати шляхом емісії цінного паперу, який гарантує проведення оплати через визначений період часу.

Така форма розрахунків використовується за попередньої домовленості з постачальниками про прийняття векселя та з банками про надання гарантій проведення майбутнього платежу (авалювання). Постачальники, своєю чергою, розраховуються векселем із виробниками товару, тобто знімають з себе всі можливі ризики. Термін такого фінансування, як правило, не перевищує 12 місяців. Вигіднішим для аграріїв є випуск векселів у разі співробітництва з великими постачальниками. Проте такі цінні папери можуть випускатися за стандартних програм з авалювання векселів, які пропонують банки своїм клієнтам незважаючи на розміри підприємства та масштаби їхньої діяльності.

У разі співробітництва з великими постачальниками вексельна схема розрахунків має свої переваги для всіх її учасників.

Банківські установи також пропонують аграріям такий фінансовий інструмент, як система гарантованих платежів. Середня ставка за користування такими ресурсами становить 4 %. Проте в даному випадку діють більш жорсткі умови співробітництва. Аграрії покладають великі надії на інструмент аграрних розписок. Їх формально було введено для українських агрокомпаній у березні 2013 р. з прийняттям нового Закону України «Про аграрні розписки» (№ 5479-VI). Розписки, у своїй основі, передбачають заставу майбутнього врожаю в обмін на ресурси, необхідні для його вирощування. Вони бувають двох видів: товарні – зобов'язання поставити визначений товар і фінансові – зобов'язання провести розрахунки. При цьому всі розписки підлягають обов'язковому нотаріальному засвідченню. У цьому і криється причина того, що новий інструмент так і не знайшов практичного застосування. Єдиний реєстр аграрних розписок поки не створено. До того ж, враховуючи нововведення, потрібен час на навчання нотаріусів і тестування реєстру.

Аграріям вигідні такі угоди, тому що вони надають можливість отримання коштів за майбутню продукцію на перших етапах її вирощування та можуть використовуватися при догляді за посівами, збиранню врожаю тощо. Укладання форвардних контрактів та наступні розрахунки за ними здійснюються виключно за ринковими цінами, що зафіксовані на біржовому ринку в період проведення поставок товару.

Розмір авансового платежу Аграрного фонду становить 50-70 % вартості форвардного контракту, розрахованої на основі індіфікаційної ціни для відповідного виду та якості зерна.

Сьогодні особливо актуальним завданням є висвітлити й обґрунтувати потенційні можливості кредитних спілок у накопиченні заощаджень домашніх господарств та їх спрямуванні на фінансову підтримку дрібного бізнесу і населення, а особливо сільського, оскільки сучасна банківська система України не задовольняє потреб сільського населення у кредитних ресурсах.

Одним із основних напрямів реалізації державної політики у сфері розвитку аграрного підприємства – його надійне фінансово-кредитне забезпечення. Звичайно, велику роль у цьому відіграє банківський сектор, однак із розвитком форм аграрного бізнесу організувалися й особливі типи інститутів у сфері фінансово-кредитного обслуговування, що базувалися на принципах кооперації та взаємодопомоги. До них належать кредитні спілки та кредитні банки.

Кредитні спілки протягом багатьох років частково фінансують розвиток аграрного підприємництва в Україні. Система кредитної кооперації забезпечує зміцнення фінансової бази малого і середнього агробізнесу, прискорює формування сучасної інфраструктури в аграрній сфері, сприяє вирішенню соціальних проблем сільського населення. Перспективи подальшого розвитку кредитної кооперації визначаються зростанням потреби селян у доступних кредитних ресурсах та перевагами кредитних спілок щодо соціальної спрямованості їх діяльності [8].

При розробці Проекту Закону «Про Державний бюджет України на 2017 рік» № 5000 від 15.09.2016 р., враховано основні макроекономічні показники економічного і соціального розвитку на основні завдання бюджетної політики, що спрямовані на забезпечення збалансування державних фінансів [3]. Обрано сценарій макроекономічного прогнозу, який привів до зростання

реального ВВП на 3 % та збільшення номінального ВВП до 2584,9 млрд грн. Дохід зведеного бюджету на 2017 рік визначений з урахуванням поточного виконання бюджету, змін до податкового та бюджетного законодавства, і становив 706,3 млрд грн., зокрема 654,0 млрд грн. загального фонду. Це на 16 % більше затверджених показників на 2017 р. Видатки Державного бюджету України було сплановано у сумі 775,3 млрд грн., у т. ч. загального фонду 720,0 млрд грн., що на 5,4 % більше затвердженого рівня 2016 року. Під час підготовки Проекту «задіяно інноваційний для України принцип під назвою Zero Base Budget («бюджет з нульовою базою»)), побудований на тому, що фактичні показники значень бюджетів інших попередніх років не приймаються до уваги». Розроблено проект прогнозу держбюджету на 2018-2019 рр. і закладено план розвитку економіки країни на перспективу [4].

Проектом Закону про Державний бюджет України на 2017 рік було сформовано вектор аграрної політики держави, який авансований як підтримка стратегічних напрямів розвитку, з фінансуванням спецфондів у партнерстві з міжнародними організаціями, що забезпечив необхідний рівень прозорості та ефективності використання коштів. Цей процес перебував в епіцентрі гострих наукових та політичних дискусій. Уряд і Міністерство аграрної політики та продовольства презентували його як бюджет корінних змін. Зокрема, реформа держпідтримки передбачила створення умов для розвитку дрібних фермерських господарств та стимулювання виготовлення продукції із доданою вартістю, а головними принципами держпідтримки стали адресність і прозорість.

За основу формування обсягів аграрної держпідтримки взято проект Мінагропроду щодо виділення 1 % ВВП від аграрної продукції, висвітлений у стратегічному плані реформування галузі «3+5». Ця проста арифметика передбачила три стратегічно важливі напрями: державна підтримка фермерів; розвиток села та завершення земельної реформи – і 5 пріоритетів, які витікають із них. Це розвиток ринків збуту, органічне виробництво і нішеві культури, державних підприємств, зрошення і безпека харчової продукції. «Метою є встановлення нової філософії відносин між аграріями та державою, коли на підтримку агровиробника стабільно йтиме від 1 % від обсягу виробництва в агросекторі. Буде краща економічна ситуація – тоді цей показник становитиме

2 %, 3 %, 5 %». Відповідне розпорядження було затверджено Кабміном.

Проектом визначено три джерела підтримки аграрного сектору України: кошти бюджету за загальним та спеціальним фондам, кошти кредиту Європейського розвитку, державні гарантії. Бюджетом Мінагропроду було заплановано в сумі 7,43 млрд. грн.

З метою збалансування бюджету, виходячи з обмежених можливостей ресурсної частини бюджету, видатки були спрямовані лише на вкрай нагальні потреби. У переліку бюджетних програм на 2017 рік збережено традиційні, чинні у попередніх періодах у 2013-2016 рр. програми.

У 2017 році на підтримку розвитку галузі тваринництва за рахунок коштів загального фонду державного бюджету за бюджетною програмою «Державна підтримка галузі тваринництва» були передбачені видатки у сумі 0,210 млн грн на забезпечення стабілізації поголів'я худоби, збільшення його чисельності і стабілізації виробництва.

Проектом державного бюджету на 2017 рік за бюджетною програмою «Організація і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу та забезпечення діяльності Аграрного фонду» було передбачено видатки державного бюджету в сумі 0,092 млн. грн., які спрямовано на забезпечення діяльності Українського державного фонду підтримки фермерських господарств, Аграрного фонду та здійснення державних кваліфікаційних експертиз сортів рослин.

На освітні та екологічні програми у 2017 році було мізерне фінансування, яке у структурі видатків апарату займає 4 %. Для порівняння: у 2016 році у структурі видатків апарату підвищення кваліфікації та екологічні проблеми займали 15 %.

Крім прямих видатків, у 2017 році надалися бюджетні кредити на суму 842 млн грн., зокрема за бюджетною програмою «Формування державного інтервенційного фонду Аграрним фондом, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників» за спеціальним фондом у сумі 773 млн грн. Також передбачена традиційна програма кредитування фермерів на суму 65,0 млн грн., збережено програму «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» в звичайному обсязі 3,82 млн грн.

Зменшення бюджету інтервенцій та закупок Аграрного фонду майже вдвічі ймовірно, передбачає згортання їх діяльності. У профільному Міністерстві ДСБУ «Аграрний фонд» хочуть «ліквідувати, а кошти 800 млн грн. спрямувати на програми підтримки аграріїв». З урахуванням видатків кредитування Проект Державного бюджету України на 2017 рік для Міністерства аграрної політики та продовольства України виділив 8,27 млн грн., у т.ч. із загального фонду – 5,38 млн грн., спеціального – 2,89 млн грн. Визначені лише основні напрями надання бюджетних коштів, а сам механізм розподілу мають опрацювати громадські організації аграрного сектору.

Ще одним інструментом державної підтримки аграрного сектору є надання державних гарантій за кредитами та позиками, що залучаються для фінансування інвестиційних процесів у сфері сільського господарства. Такі гарантії, згідно зі ст. 6 Проекту, передбачається надавати в обсязі до 31,68 млрд грн. для забезпечення виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання за кредитами, що залучаються для фінансування інвестиційних проектів у сфері сільського господарства.

Програми аграрного бюджету 2017 виписуються у завдання Стратегії розвитку сільського господарства за період до 2020 року. Зокрема, за вимогами щодо забезпечення стабільної системи державної підтримки аграрного сектору шляхом запровадження середньострокового бюджетного планування, системи індикаторів фінансування аграрного сектору; надання переваги державній підтримці у здійсненні заходів щодо ефективного розподілу ресурсів в аграрній сфері.; запровадження цільової підтримки на поворотній основі за умови наявності відповідальних за цільовий результат сільськогосподарських товаровиробників; перехід до переважно компенсаційних виплат; пріоритетне фінансування інноваційно-інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства; встановлення критеріїв доступу до прямої бюджетної підтримки з урахуванням соціально-економічної ролі господарств для сільських громад, агроекологічних вимог та прозорості у забезпеченні проходження бюджетних коштів.

Дотримано також основні приписи Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року № 1437-р від 30.12.2015 р. з розроблення заходів з удосконалення системи оподаткування, запровадження нових інструментів державної підтримки, що базуватимуться на

принципах публічності і прозорості використання державних фінансів, підвищення ефективності інтервенційної діяльності державних агентів на ринку аграрної продукції; удосконалення системи кредитного забезпечення, а також розвитку державної підтримки страхування аграрних ризиків; забезпечення підтримки фермерських господарств, малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції та створених ними сільськогосподарських кооперативів; сприяння створення нових потужностей з виробництва та глибокої переробки сільськогосподарської продукції та модернізації існуючих, зокрема у сфері виробництва органічної продукції, садівництва, тваринництва, виноградарства, продукції дитячого харчування тощо [12].

Отже, агропромисловий комплекс є однією з базових галузей, ефективна діяльність якої впливає на функціонування всієї національної економіки та забезпечує стійкість і динамічність господарського розвитку країни. У системі ресурсного забезпечення виробництва фінансова складова має домінуюче значення.

Бібліографічні посилання

1. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» : за станом на 21 грудня 2016 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2017.

2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» : за станом на 07 грудня 2017 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2018.

3. Проект Закону «Про Державний бюджет України на 2017 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [WI.CL.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf35//z60032](http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf35//z60032).

4. Проект Закону «Про Державний бюджет України на 2018 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [WI.CL.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf35//62551](http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf35//62551).

5. Бланкард Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Ш. Бланкард - 2000. - 654 с.

6. Дем'яненко. М.Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства/ М.Я. Дем'яненко// Економіка АПК. - 2011. - № 7. – С. 67-75.

7. Колотуха. С. Фінансове забезпечення аграрних формувань/ С. Колотуха, І. Коваленко // Банківська справа. - 2011. - № 2. - С. 55-65.

8. Крот Л. М. Кредитні спілки як джерело фінансування підприємств аграрного сектору економіки/ Л. М. Крот// Агросвіт. – 2013. - № 7. – С. 79-84.

9. Лішанський М.Л. Фінанси в сільському господарстві: навч. посіб. для вузів / М.Л. Лішанський, І.Б. Маслова - 1999. - 430 с.

10. Майзус Н.С. Финансы. Финансы и статистика / Н.С. Майзус - 2008. – 290 с.

11. Маслак О. Можливості зовнішнього фінансування/ О. Маслак// Пропозиція. – 2014. - № 10. – С. 36-38.

12. Радченко О. Що готує Держбюджет-2017 для аграріїв/ О.Радченко// Агробізнес сьогодні. - 2016. – № 20. - С. 16-19.

13. Філімонок О.С. Фінанси підприємства: Навчальний посібник. / О.С. Філімонок – 2-ге вид. 2004. – 328 с.

© Халатур С.М., 2018

5.3. Методи фінансування інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств

Сільське господарство відіграє провідну роль у розвитку економіки країни в цілому та постійно демонструє позитивні тенденції щодо покращення фінансово-економічного зростання галузі. Але поряд з цим постійно постає питання пошуку додаткових інвестицій для підтримання розрахункової дисципліни на належному рівні, покриття касових розривів, мобілізації оборотних засобів та дебіторської заборгованості у капітальні вкладення, створення ефективного механізму фінансового забезпечення інвестиційної діяльності для сільськогосподарських підприємств.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України станом на початок 2018 року в агропромисловому комплексі України реалізується 474 інвестиційних проєктів загальною вартістю майже 41,3 млрд гривень. Завершення цих проєктів створить близько 16 тисяч нових робочих місць для працівників не лише сільської місцевості. Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти виробників (74,3%), а загальна вартість інвестпроєктів варіюється від 0,1 млн до 9,6 млрд гривень.

Але, поряд з такими позитивними тенденціями в бік покращення ведення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств, залишається актуальною проблема визначення та симбіозу методів фінансування інвестиційної діяльності для аграрної сфери економіки України,